

**Από τον Αλέξανδρο Δελμούζο στο σύγχρονο σχολείο Ειδικής Αγωγής
και Εκπαίδευσης - Καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις
στο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Άμφισσας**

Αμαλία Παπαϊωάννου- Μπούγα, M.Phil. M.Ed.
Εκπαιδευτικός, Π.Ε. 70, Διευθύντρια Ειδικού Δ.Σ. Άμφισσας

Περίληψη

Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Αλέξανδρου Δελμούζου περί ενός παιδοκεντρικού σχολείου, που προάγει την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών και τη λειτουργική ένταξή τους στην κοινωνία, συμπίπτουν εν πολλοίς με τις θεμελιώδεις παιδαγωγικές αρχές της φιλοσοφίας, της διδακτικής και της σκοποθεσίας στο χώρο της σύγχρονης Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να παρουσιάσει τα κοινά σημεία και να αναδείξει τη συνάφεια μεταξύ των διαχρονικών παιδαγωγικών αρχών και διδακτικών πρακτικών του Δελμούζου και των παιδαγωγικών και διδακτικών αρχών που διέπουν το Αναλυτικό Πρόγραμμα, τη διδακτική μεθοδολογία και τις εκπαιδευτικές πρακτικές στο σύγχρονο Σχολείο Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Γίνεται επίσης αναφορά στις καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις που υλοποιούνται από τους μαθητές του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Άμφισσας στο πλαίσιο εκπόνησης ποικίλων Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων, που φέρουν τα παιδιά σε άμεση αλληλεπίδραση με την κοινωνία, τη φύση και τη ζωή, και συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός δημοκρατικού Ανοιχτού Σχολείου, όπως το είχε οραματιστεί ο πρωτοπόρος Έλληνας παιδαγωγός.

Το παιδαγωγικό έργο και το εκπαιδευτικό όραμα του Αλ. Δελμούζου

Ο Αλέξανδρος Δελμούζος αποτελεί μία από τις πιο εμβληματικές μορφές στην ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης του 20ου αιώνα. Υπηρετώντας με πίστη και συνέπεια το δικό του παιδαγωγικό όραμα, ιδιαίτερα πρωτοποριακό για τα δεδομένα της εποχής του, προσπάθησε να απαλλάξει την εκπαίδευση από τον άκαμπτο και στείρο συντηρητισμό του δασκαλοκεντρισμού και να της δώσει νέα πνοή θέτοντας στο επίκεντρο το μαθητή και τις ιδιαίτερες ανάγκες του. Υπήρξε ένας πραγματικός αναμορφωτής που όχι μόνο εισήγαγε νέες αντιλήψεις σε ένα απολιθωμένο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά «με αυτοθυσία» τις εφάρμοζε και στην πράξη, έχοντας ως αφετηρία και κινητήρια δύναμή του τη βαθιά αγάπη του για το παιδί. Ο Παπανούτσος (1984, σ. 9) αναφερόμενος στο Αλ. Δελμούζο τον χαρακτηρίζει ως τον άνθρωπο «...που γεμάτος παλμό και πίστη ...μόχθησε...να αλλάξει όχι απλώς το εξωτερικό της (ελληνικής παιδείας) σχήμα, τα όργανα και τη μέθοδο εργασίας, αλλά και το πνεύμα, την εσωτερική της λειτουργία, τις βαθύτερες επιδιώξεις της.. Αυτό τον αγώνα ο Δελμούζος τον έκανε μέσα στην πράξη και με την πράξη».

Ξεκινώντας το πολυσχιδές παιδαγωγικό έργο του ως Διευθυντής του Παρθεναγωγείου του Βόλου (1908-1911), συνεχίζοντας με την εργασία του στον Εκπαιδευτικό Όμιλο (1911-1917), αναλαμβάνοντας τη Διεύθυνση του Μαράσλειου Διδασκαλείου (1923-1926) και αργότερα ως καθηγήτης Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1929-1937), αλλά και καθ' όλη τη μετέπειτα δράση του, ο Αλ. Δελμούζος υπηρέτησε με πάθος και θάρρος την ελληνική εκπαίδευση, προσπαθώντας να καταστήσει το ελληνικό σχολείο κέντρο ουσιαστικής αγωγής για το παιδί. Βαθιά επηρεασμένος από τις αρχές του ευρωπαϊκού προοδευτικού κινήματος του Σχολείου Εργασίας των πρακτικών του Kerschensteiner και του Gaudig, που γνώρισε όσο βρισκόταν στη Γερμανία, αξιοποίησε δημιουργικά τις

επιστημονικές γνώσεις και εμπειρίες που απέκτησε, προσαρμόζοντάς τες στα ελληνικά δεδομένα και έγινε ο ίδιος εκφραστής πρωτοποριακών για την εποχή του εκπαιδευτικών ιδεών και πρακτικών, οι οποίες έχουν διαχρονική αξία, παραμένουν εξαιρετικά επίκαιρες και συνεχίζουν να εμπνέουν τους εκπαιδευτικούς μέχρι σήμερα.

Ο μελετητής του έργου του πραγματικά εντυπωσιάζεται από τη διαχρονικότητα της επιστημονικής εργασίας του Δελμούζου. Κι αν αναρωτιέται κανείς που οφείλεται αυτή, η απάντηση δεν είναι δύσκολο να δοθεί: Ο Δελμούζος με επιστημονική διορατικότητα και ιδιαίτερη παιδαγωγική ευαισθησία «ακτινογράφησε» την παιδική ψυχή και διέγινωσε με ακρίβεια τις ανάγκες της που είναι διαχρονικές, διαφυλετικές, πανανθρώπινες. Κινητήριος δύναμη στη ζωή και το έργο του υπήρξε η πηγαία και ειλικρινής αγάπη του για το παιδί, για τον άνθρωπο. Όπως σημειώνει ο Παπανούτσος (1984, σ.10) , το παιδί, ο νέος άνθρωπος που διαμορφώνεται, του ασκούσε μια έλξη ακαταμάχητη.

Η παιδαγωγική φιλοσοφία του Δελμούζου, καθώς και ο παιδαγωγικός σχεδιασμός και η εκπαιδευτική πρακτική που απορρέουν από αυτή, διέπονται από το συγκεκριμένο όραμά του για την παιδεία γενικότερα. Βλέποντας πολύ πιο μπροστά από τις εκπαιδευτικές θεωρίες και παιδαγωγικές αντιλήψεις των συγχρόνων του, που είτε εστίαζαν σε μια ψυχολογική θεώρηση των στόχων και των μέσων της εκπαίδευσης, είτε πρότασσαν την καθαρά πρακτική αποστολή της στο να μάθουν τα παιδιά γράμματα, ο Δελμούζος έδωσε σαφώς τη βαθιά ανθρωπιστική της διάσταση, διακηρύσσοντας ότι σκοπός της παιδείας είναι να δημιουργεί ανθρώπους ηθικά και πνευματικά αυθύπαρκτους. Ο ίδιος επεξηγεί: «Στέκει αυθύπαρκτος ο άνθρωπος που εξουσιάζει το σώμα του, που μπορεί και ζει μόνος του βρίσκοντας το σωστό επάγγελμα στη ζωή του.. που μπορεί να κρίνει ο ίδιος όσα προβλήματα του παρουσιάζει η ζωή του και να παίρνει σε αυτά στάση συνειδητή... Ο άνθρωπος τέλος που ορίζει τις πράξεις του, που παίρνει την ευθύνη γι' αυτές...» (ό. π. σ.16). Έτσι υπογραμμίζει το υπέρτατο χρέος της παιδείας που δεν είναι άλλο από το να υπηρετεί το ιδανικό του καθολικού ανθρωπισμού, πλάθοντας ανθρώπους ηθικά και πνευματικά ολοκληρωμένους και ελεύθερους, δίνοντας μορφή στον ψυχικό τους κόσμο. Και συνεχίζει ο Δελμούζος λέγοντας ότι «η παιδεία θέλει να ετοιμάσει το άτομο έτσι που να μπορεί να ζει άνετα και δημιουργικά στον τόπο του και με τη δράση του να καλυτερεύει και τον εαυτό του και το σύνολο όπου ζει.» (ό. π. σ.16)

Με αφετηρία τα παραπάνω ο Δελμούζος προσδιόρισε και τον τύπο του σχολείου που οραματιζόταν και πάλεψε να δημιουργήσει: ήθελε ένα σχολείο ζωντανό, «συνέχεια της ζωής», που να ανταποκρίνεται στις εξατομικευμένες ανάγκες των μαθητών και να τους προετοιμάζει για να γίνουν ενεργοί πολίτες, χρήσιμοι στην κοινωνία. Γι' αυτό υποστήριζε ότι η παιδεία δεν πρέπει να είναι ξεκομμένη από το περιβάλλον (φυσικό, ανθρωπογενές, πολιτιστικό), στο οποίο τα παιδιά μεγαλώνουν και το μάθημα που ο ίδιος έκανε βρισκόταν σε διαρκή αλληλεπίδραση με τον έξω, τον πραγματικό κόσμο.

Εμπνεόμενος από την ιδέα του Σχολείου Εργασίας εργάστηκε για την εδραίωση ενός σχολείου παιδοκεντρικού και ανθρωποκεντρικού και κατ' επέκταση για ένα εκπαιδευτικό σύστημα παροχής ίσων ευκαιριών μάθησης σε όλους τους μαθητές. Ο ίδιος αναφέρει ότι «η παιδεία ενός τόπου πρέπει να δίνει στο κάθε παιδί τη μόρφωση που ταιριάζει στο φυσικό του, ανεξάρτητα από την κοινωνική και οικονομική του θέση και φιλοδοξία του σπιτιού του.» (σε: Μερεντίτη, 2014) Ο Δελμούζος επιχείρησε να δημιουργήσει τις συνθήκες για τη διαμόρφωση ενός δημοκρατικού σχολικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο θα λαμβάνονταν υπόψη και θα αξιοποιούνταν οι ατομικές κλίσεις, διαφορές και αποκλίσεις των μαθητών, γιατί όπως έγραφε «όχι μόνο τα μέσα, αλλά και ο σκοπός της αγωγής πρέπει να προσαρμόζεται στο φυσικό του κάθε παιδιού...» (σε Τερζή, 1986, σ. 154)

Οι απόψεις του Δελμούζου για τη δημοκρατική παιδεία και η Ειδική Αγωγή

Οι αντιλήψεις του Δελμούζου για το δημοκρατικό χαρακτήρα της παιδείας, έτσι όπως αυτός εκφράζεται μέσα από το σεβασμό των ατομικών ιδιαιτεροτήτων των μαθητών και την προσαρμογή της διδασκαλίας και της σχολικής ζωής στις ανάγκες κάθε μαθητή χωριστά, συμπίπτουν με τις βασικές αρχές της παιδαγωγικής φιλοσοφίας της Ειδικής Αγωγής:

-Ισότιμη ποιοτική εκπαίδευση για όλους

-Σχολείο ανοιχτό, δημοκρατικό που ανταποκρίνεται στις ατομικές ανάγκες (εκπαιδευτικές, συναισθηματικές, κοινωνικές) κάθε μαθητή

-Εκπαιδευτικά προγράμματα ευέλικτα που προάγουν την νοητική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και το προετοιμάζουν για την ομαλή μετάβασή του στην ενεργό ζωή.

-Άρση προκαταλήψεων -Κοινωνική αλληλοαποδοχή και ενσωμάτωση

Οι αρχές αυτές αποτελούν και τα βασικά στοιχεία του πνεύματος που διέπει τόσο τον πρώτο νόμο για την ειδική αγωγή που ψηφίστηκε από την ελληνική Βουλή το 1981, όσο και τον μετέπειτα σημαντικότερο για την εκπαίδευση νόμο 1566/1985, στον οποίο ενσωματώθηκε με ιδιαίτερο κεφάλαιο η νομοθεσία της Ειδικής Αγωγής και καθιερώθηκε η επέκταση του θεσμού των ειδικών τάξεων στα γενικά σχολεία. (Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ, 1988). Στη βάση της ίδιας φιλοσοφίας συντάχθηκε και ο ισχύων νόμος 3899/2008 για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (ΕΑΕ) που ρητά αναφέρει ότι «Η ΕΑΕ επιδιώκει ιδίως: α) την ολόπλευρη και αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, β) τη βελτίωση και αξιοποίηση των δυνατοτήτων και δεξιοτήτων τους, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη ή η επανένταξή τους στο γενικό σχολείο, όπου και όταν αυτό είναι δυνατόν, γ) την αντίστοιχη προς τις δυνατότητές τους ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα, στην κοινωνική ζωή και στην επαγγελματική δραστηριότητα και δ) την αλληλοαποδοχή, την αρμονική συμβίωσή τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη...» Με το Προεδρικό Διάταγμα 301/1996 προσδιορίζεται το Πλαίσιο Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (Π.Α.Π.Ε.Α.), που ισχύει μέχρι σήμερα στο χώρο της Ειδικής Εκπαίδευσης, σκοπός του οποίου είναι η υποστήριξη των Ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες (ΑμΕΑ), ώστε να προαχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά, κοινωνικά, ηθικά και αισθητικά στο βαθμό που οι δυνατότητες τους επιτρέπουν και τελικά να ενταχθούν στο σχολικό και στο κοινωνικό περιβάλλον, μέσα σε κλίμα ισοτιμίας, ελευθερίας, ασφάλειας και σεβασμού της προσωπικότητας τους. Οι ειδικότεροι σκοποί του Π.Α.Π.Ε.Α. καθορίζονται ανά περιοχές μάθησης όπως η σχολική ετοιμότητα, όσον αφορά στην ανάπτυξη λεκτικών, ψυχοκινητικών, νοητικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για την ομαλή εισαγωγή των παιδιών στις βασικές σχολικές δεξιότητες, την κατάκτηση της ανάγνωσης, της γραφής και των βασικών μαθηματικών εννοιών και πράξεων, την καλλιέργεια δεξιοτήτων αυτονομίας και κοινωνικής προσαρμογής, την κατανόηση και βίωση της χαράς της δημιουργίας και της αισθητικής απόλαυσης μέσα από την εμπλοκή τους σε δημιουργικές δραστηριότητες και την απόκτηση προεπαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητές τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο σκοπός της αγωγής είναι διττός: Από τη μια η ολοκληρωμένη αγωγή πρέπει να εξυπηρετεί και να διευκολύνει τη διαδικασία αυτοπραγμάτωσης του ατόμου ως προσωπικότητα και πέρα από το σχολείο, μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον, κάτι το οποίο αποτελεί βασικό στόχο της και της συμπεριληπτικής

εκπαίδευσης που στοχεύει στην ομαλή ένταξη των ΑμΕΑ στη σχολική και κοινωνική ζωή. Από την άλλη πλευρά η αγωγή οφείλει να συμβάλλει στην πολύπλευρη και ολοκληρωμένη μόρφωση του ανθρώπου, όσον αφορά στην απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων καθώς και την ψυχική του καλλιέργεια και διαμόρφωση της εσωτερικής του ισορροπίας. Ο Αλέξανδρος Δελμούζος όριζε ότι η παιδεία οφείλει να στοχεύει στη βελτίωση της ζωής του ανθρώπου και της κοινωνίας. Συνδέει πάντα ο Δελμούζος την προσωπική καλλιέργεια και ολοκλήρωση των ατόμων με την προκοπή του κοινωνικού συνόλου. Για εκείνον «η παιδεία είναι ένα από τα πιο σπουδαία μέσα για την ατομική και τη συνολική προκοπή» (σε Παπανούτσο, 1984,σ. 201)

Μιλώντας ο Δελμούζος τόσο ξεκάθαρα για το σκοπό της παιδείας σε ένα πραγματικά δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα που λειτουργεί με βάση τις αρχές της εξατομίκευσης της διδασκαλίας και το σεβασμό των προσωπικών αναγκών του μαθητή, διατύπωσε και απόψεις που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως οι βάσεις για τη θεωρία της ειδικής αγωγής, αν και ο ίδιος δε μίλησε στα έργα του συγκεκριμένα για αυτή. Δηλώσεις του όπως «Να δώσουμε σε κάθε παιδί τη διδασκαλία που του ταιριάζει», «Όχι μόνο τα μέσα, αλλά και ο σκοπός της αγωγής πρέπει να προσαρμόζεται στο φυσικό του παιδιού» (σε Τερζή, 1986, σ.154) «Το κυριότερο έργο του σχολείου είναι να ξυπνήσει στο παιδί και να του μορφώσει δυνάμεις και ικανότητες» (σε Παπανούτσο, 1984, σ.229) «...τα παιδιά... να αυτενεργούν, το καθένα ανάλογα με τη δυναμικότητά του...» (σε Χαρίτο, 1986,σ. 35) συμπυκνώνουν τη φιλοσοφία τόσο της ειδικής, όσο και της δημοκρατικής ενιαίας αγωγής που στοχεύει στην παροχή αποτελεσματικής εκπαίδευσης σε όλους τους μαθητές, αναγνωρίζοντας και λαμβάνοντας υπόψη τις ενδοατομικές διαφορές τους.

Ο Δελμούζος είχε προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά του γενικότερου πνεύματος της αγωγής σε ένα σχολείο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των μαθητών και θα προάγει την καλλιέργεια του νου και της προσωπικότητάς τους. Εντοπίζοντας και μελετώντας τα χαρακτηριστικά αυτά διαπιστώνουμε ότι είναι ταυτόσημα με τα βασικά γνωρίσματα της ειδικής αγωγής που παρέχεται σε ένα σύγχρονο ειδικό σχολείο. Καταρχήν η φιλοσοφία της ειδικής εκπαίδευσης βασίζεται στο ιδεώδες της ανθρωπιστικής αγωγής, που έχει επίκεντρο τον άνθρωπο ως αυτόνομη και ξεχωριστή προσωπικότητα. Ο Δελμούζος προώθησε αντίστοιχα την ιδέα του «καθολικού ανθρωπισμού» στην εκπαίδευση, με την έννοια του σεβασμού, της εξύψωσης και του εξευγενισμού του ανθρώπου (Παπανούτσος, 1984).

Άλλα κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία μεταξύ της κατά Δελμούζο και της ειδικής αγωγής ενυπάρχουν στις ποικίλες παιδαγωγικές διαστάσεις της. Η αγωγή για να εκπληρώνει το σκοπό της οφείλει να είναι:

α) Παιδοκεντρική - Μαθητοκεντρική: Το σχολείο να προσαρμοστεί στη φύση του παιδιού. Η οργάνωση και οι δραστηριότητες της σχολικής ζωής, ο τρόπος διδασκαλίας, τα σχολικά εγχειρίδια, το σχολικό περιβάλλον, όλα πρέπει να σχεδιάζονται με γνώμονα τα ενδιαφέροντα, τις δυνατότητες και γενικότερα το συμφέρον των μαθητών.

β) Καθολική- συμπεριληπτική: Το σχολείο πρέπει να λαμβάνει υπόψη και να μεριμνά για την κάλυψη των ιδιαίτερων εκπαιδευτικών αναγκών κάθε παιδιού χωριστά. Βασικές προϋποθέσεις για την παροχή μιας καθολικής ανθρωπιστικής παιδείας είναι η αποδοχή κάθε παιδιού και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα.

γ) Αντιαυταρχική: Το παιδί να μην εξαρτάται από την αυθεντία του δασκάλου, όπως έλεγε και ο Δελμούζος, αλλά να μάθει να παρατηρεί, να σκέφτεται να κρίνει σωστά, να μάθει να εργάζεται μόνο του και να γίνει υπεύθυνο, ευσυνείδητο, συστηματικό στην εργασία του. (Χαρίτος, 1986)

δ) Αγωγή που οδηγεί στην αυθυπαρξία: Βασικός σκοπός της εκπαίδευσης που παρέχεται στο σύγχρονο ειδικό σχολείο είναι η καλλιέργεια και ενίσχυση της αυτονομίας των μαθητών με την εκμάθηση δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης με απώτερο στόχο την ανεξάρτητη διαβίωσή τους, την ανάληψη πρωτοβουλιών εκ μέρους τους, την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Ο Δελμούζος αντίστοιχα είχε προτάξει στο ρόλο του σχολείου τη διάσταση της υποστήριξης της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου προβάλλοντας ως κύριους στόχους της αγωγής την αυτενέργεια, την αυθεντικότητα, την ανεξαρτησία, τον αυτοπροσδιορισμό και την αυτογνωσία του νέου ατόμου. (Χαρίτος, 1986)

ε) Βουλευτική αγωγή : Σημαντική δίοδος για την κατάκτηση της αυθυπαρξίας αποτελεί η αγωγή της θέλησης του παιδιού, για την οποία ο Δελμούζος έχει εκφράσει πολλές απόψεις (Τερζής, 1986). Πράγματι η αγωγή πρέπει να στοχεύει στο «γύμνασμα» της ατομικής θέλησης του μαθητή για να γίνει αυτή δυνατή και σωστή, με την έννοια της απόκτησης καλών συνηθειών και της επίτευξης ορθών επιλογών. Στο Ειδικό Δημοτικό σχολείο μέσω των ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, οι μαθητές εξασκούνται στο σεβασμό των κανόνων της σχολικής ζωής, στον έλεγχο των παρορμητικών αντιδράσεων, στην ορθή επιλογή στάσεων και συμπεριφορών μέσα και έξω από το σχολείο, στην υπομονή για την ικανοποίηση των επιθυμιών τους και στην ήρεμη αποδοχή εκ μέρους τους της ματαίωσης των αιτημάτων τους σε περίπτωση που αυτά είναι υπερβολικά ή δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτά. Η ψυχική ενδυνάμωση και η αγωγή της θέλησης του ατόμου είναι προαπαιτούμενα για την ομαλή ένταξή του στην κοινωνία, όπου καλείται να λειτουργεί εντός ορίων, με βάση συγκεκριμένα κοινωνικά πρότυπα, νόμους και κανόνες.

στ) Αγωγή ατομική και ομαδική: Ο Δελμούζος μιλούσε πάντα για την ανάπτυξη της ατομικότητας μέσα σε μια κοινότητα, περιέγραψε εκτενώς τους τρόπους με τους οποίους αυτή επιτυγχάνεται και υπογράμμισε την ανάγκη της ομαδοσυνεργατικής μάθησης (Παπανούτσος, 1984). Με βάση τα παραπάνω στο πρόγραμμα του Ειδικού Σχολείου οι ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες κατέχουν εξέχουσα θέση. Οι μαθητές ενθαρρύνονται και καθοδηγούνται από τους εκπαιδευτικούς (δεδομένου ότι πολλοί έχουν ανάγκη καθοδήγησης, λόγω των ιδιομορφιών τους, όπως π.χ. τα άτομα με αυτισμό που δυσκολεύονται στην κοινωνική αλληλεπίδραση) στο να αναπτύξουν δεξιότητες συνεργασίας μέσα στην ομάδα. Στην κατεύθυνση αυτή, πολύ συχνά οργανώνονται διασχολικές συνεργασίες μεταξύ των σχολείων γενικής και ειδικής αγωγής για να δίνεται η ευκαιρία αλληλεπίδρασης και σύμπραξης μεταξύ των μαθητών με και χωρίς ειδικές ανάγκες με όλα τα οφέλη που αυτή συνεπάγεται για όλους τους μαθητές.

ζ) Αγωγή ως επικοινωνία ψυχών : Τέλος ο Δελμούζος υπογράμμισε τη σημασία της επικοινωνιακής διάστασης της αγωγής. Εξήρε τον καίριο ρόλο του παιδαγωγού που «οφείλει να κατεβεί ή μάλλον να ανεβεί προς το παιδί και φίλος, αδελφός, πατέρας, να γίνει αυτός ο ρυθμιστής της παιδικής ζωής» (σε Χαρίτο, 1986, σ.26). Πράγματι η συναισθηματική σχέση δασκάλου- μαθητή λειτουργεί ως καταλύτης στην επιτυχία του παιδαγωγικού έργου. Ιδιαίτερα στην ειδική αγωγή η άνευ όρων αγάπη προς το παιδί, η αφοσίωση σε αυτό που μπορεί να φτάσει τα όρια της αυταπάρνησης, η ανεξάντλητη υπομονή εκ μέρους του δασκάλου και η πραότητα του χαρακτήρα του είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την προσέγγιση και την εκπαίδευση του μαθητή με ειδικές ανάγκες. Πολύ συχνά τα παιδιά με ειδικές ανάγκες δεν μπορούν να μιλήσουν ή αν μιλούν αδυνατούν να εκφράσουν με σαφήνεια τα συναισθήματα και τις επιθυμίες τους. Επίσης μπορεί να δείχνουν απαθή στην ανθρώπινη επαφή (π.χ. παιδιά με αυτισμό) ή να φαίνεται ότι δεν καταλαβαίνουν τι συμβαίνει γύρω τους (π.χ. παιδιά με βαριά νοητική υστέρηση). Η πολύχρονη διδακτική εμπειρία μας, όμως, έχει καταδείξει ότι όλα τα παιδιά ανεξάρτητα από το είδος και το βαθμό της αναπηρίας τους μπορούν να αισθάνονται, να διακρίνουν και να ανταποκρίνονται θετικά στη θερμή, γνήσια

αγαπητική επικοινωνία με το δάσκαλο και τα άτομα που τα φροντίζουν και να αντιλαμβάνονται τις θετικές προσδοκίες τους από αυτά. Ειδική εκπαίδευση χωρίς τη δύναμη της «πλατιάς, διάχυτης αγάπης», όπως τη χαρακτήριζε ο Δελμούζος (ό. π. σ. 26) δε νοείται, γιατί καταντά στείρα και αποτυγχάνει στο σκοπό της, καθώς χάνει το νόημα της αγωγής ως επικοινωνίας ψυχών. Αντίθετα η ειδική εκπαίδευση που εμποτίζεται από γνήσιο και πηγαίο αγαπητικό ενδιαφέρον και δόσιμο ψυχής από το δάσκαλο, μπορεί να έχει θεαματικά παιδαγωγικά και μαθησιακά αποτελέσματα, γιατί η θετική συναισθηματική «φόρτιση» κινητοποιεί το ενδιαφέρον και τις εγγενείς δυνάμεις (ψυχικές, νοητικές) των μαθητών, τους, τονώνει το αυτοσυναίσθημά τους, καθώς νιώθουν αποδεκτοί και άξιοι αγάπης και προσοχής και τους ωθεί να προσπαθήσουν περισσότερο, ανταποκρινόμενοι στην αγάπη του δασκάλου και στις θετικές προσδοκίες του όσον αφορά την πρόοδό τους.

Καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις στο Ειδικό Δημοτικό Αμφισσας

Ο Δελμούζος υποστήριξε ότι για την επιτυχή μάθηση «η αίθουσα διδασκαλίας δε φτάνει. Χρειάζεται πολύμερη, πλούσια και εντατική σχολική ζωή» (Παπανούτσος, 1984, σ.222) Αυτή την «πολύμερη» σχολική ζωή επιδιώκουμε να οργανώνουμε στο Ειδικό Δημοτικό Αμφισσας. Πρακτικά τούτο σημαίνει ότι τόσο το πρόγραμμα μαθημάτων, όσο και το περιεχόμενο, η ύλη, ακόμη και τα εγχειρίδια διδασκαλίας είναι δομημένα έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες, την ψυχολογία και τις δυνατότητες κάθε παιδιού, σύμφωνα με την προτροπή του Δελμούζου (Τερζής, 1986). Παράλληλα υποστηρίζουμε με κάθε τρόπο το «άνοιγμα» του σχολείου μας στην κοινωνία, με δράσεις που στοχεύουν στο να φέρουν σε επαφή τους μαθητές μας με τη σύγχρονη πραγματικότητα και να τους βοηθήσουν να αυτοπροσδιοριστούν ως ενεργά μέλη της τοπικής κοινωνίας. Ο Δελμούζος πίστευε ότι η παιδεία πρέπει να συνδέεται με τη φύση, τον πολιτισμό, την κοινωνία και την εθνική παράδοση κάθε τόπου. Έτσι βασική προτεραιότητα στη σκοποθεσία των εκπαιδευτικών μας προγραμμάτων αποτελεί η γνωριμία των μαθητών μας με το άμεσο ανθρωπογενές και φυσικό τους περιβάλλον και η καλλιέργεια αξιών και στάσεων σεβασμού και φροντίδας για την προστασία και την αειφόρο διαχείρισή του. Οι παραπάνω παιδαγωγικοί στόχοι αλλά και οι στόχοι της ειδικής αγωγής στους τομείς της κοινωνικοποίησης, της αυτονομίας, της αυτοαντίληψης, της συναισθηματικής οργάνωσης, της ανάπτυξης ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και πλήθος άλλοι, εξυπηρετούνται με τον καλύτερο τρόπο μέσα από την υλοποίηση ποικίλων καινοτόμων προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων, όπως: αγωγής υγείας, πολιτιστικά, μουσειακής αγωγής, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και γι' αυτό δίνουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ένταξή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Οι καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις που υλοποιούμε, προσφέρουν το καταλληλότερο παιδαγωγικό πλαίσιο για την κατάκτηση νέων γνώσεων από τους μαθητές γιατί υποστηρίζουν τη μάθηση με νόημα. Οι διδακτικές αρχές, τις οποίες εισήγαγε ο Δελμούζος, όπως της εποπτικής διδασκαλίας, της ανάδυσης της αυτενέργειας των μαθητών, της εξατομικευμένης αλλά και της ομαδοσυνεργατικής μάθησης, της βιωματικής, πολυαισθητηριακής και διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης και της ενεργητικής μάθησης έξω από την τάξη, με σκοπό να προαχθεί η ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας και η αρμονική κοινωνική ένταξη του μαθητή, αποτελούν τη βάση της διδακτικής μεθοδολογίας που αξιοποιούμε κατά την εφαρμογή των καινοτόμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Μέσα από αυτά οι μαθητές μας έρχονται σε άμεση αλληλεπίδραση με την πραγματική ζωή, τη φύση και την κοινωνία.

Πιστεύουμε ότι ο βασικός στόχος της ειδικής Αγωγής που είναι η γνωριμία του παιδιού με τον εαυτό του και η διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, επιτυγχάνεται μόνο δια μέσου και παράλληλα με την κοινωνικοποίησή του, δηλαδή τη γνωριμία του με τον κόσμο που το περιβάλλει και την κατά το δυνατό καλύτερη προσαρμογή του σ' αυτόν. Ερχόμενα σε επαφή με τη φύση και τα αγαθά του πολιτισμού τα παιδιά διευκολύνονται στο να αγαπήσουν τον τόπο τους, να προσδιορίσουν τη θέση τους σε αυτόν και να καταλάβουν ότι αποτελούν μέλη του ευρύτερου φυσικού κόσμου, που είναι τόσο σημαντικός και απαραίτητος όσο και το σπίτι τους. Έτσι διαμορφώνουν στάσεις και αξίες ζωής που τους επιτρέπουν να γίνουν υπεύθυνοι ενεργοί πολίτες, οι οποίοι μαθαίνουν να δρουν με σεβασμό στο περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές και να νοιάζονται για την προστασία του. Η εμπειρία μας μέχρι τώρα έχει δείξει ότι είναι συγκλονιστικός ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά, ακόμα και με νοητικές αναπηρίες, αντιλαμβάνονται το ρόλο τους και ανταποκρίνονται στα ερεθίσματα που τους δίνονται μέσα από τα καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Επίλογος

Ο πρωτοπόρος δάσκαλος Αλέξανδρος Δελμούζος υπήρξε βασικός εμπνευστής της σύγχρονης εκπαιδευτικής φιλοσοφίας που θέτει το παιδί και τις ανάγκες του το επίκεντρο της εκπαιδευτικής πράξης και υποστηρίζει την ανάγκη ύπαρξης ενός δημοκρατικού σχολείου ανοιχτού στην κοινωνία και στην ίδια τη ζωή. Ο σκοπός της αγωγής και οι βασικές παιδαγωγικές και διδακτικές αρχές, έτσι όπως διατυπώθηκαν και εφαρμόστηκαν από το Δελμούζο, είναι ταυτόσημες με τις θεμελιώδεις παιδαγωγικές αρχές της φιλοσοφίας, της διδακτικής και της σκοποθεσίας της σύγχρονης Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. Οι καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις συνδέουν το σχολείο με την πραγματική ζωή και προσφέρουν το κατάλληλο παιδαγωγικό περιβάλλον για την καλλιέργεια της προσωπικότητας, την απόκτηση γνώσεων και την κοινωνικοποίηση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Βιβλιογραφία

Μερεντίτης Χ. (2014) Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και το Σχολείο Εργασίας. Μικρή συμβολή στη μελέτη του έργου ενός μεγάλου παιδαγωγού. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης, 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο, 10,11,12 Οκτωβρίου 2014. Ανασύρθηκε στις 06-07-2015 από: http://www.elliepek.gr/documents/7o_synedrio_eisigiseis/merentinhs.pdf

Νόμος 1566/1985. *Δομή και Λειτουργία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. ΦΕΚ 167/ τ. Α' 30-09-1985

Νόμος 3699/2008. *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. ΦΕΚ 199/ τ. Α' 2-10-2008

Παπαϊωάννου Α. (1986) *Το Παρθεναγωγείο και τα «Αθείκα» του Βόλου. Ένας σταθμός στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης*. Αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία στη Μαράσλειο Παιδαγωγική Ακαδημία. Αθήνα.

Παπανούτσος, Ε. (1984). *Α. Δελμούζος. Η ζωή του. Επιλογή από το έργο του* (Β' έκδοση). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

Π.Δ.301/1996. *Αναλυτικό Πρόγραμμα Ειδικής Αγωγής*. ΦΕΚ 208 / τ.Α' 29-8-1996

Τερζής, Ν. (1986). *Η Παιδαγωγική του Αλέξανδρου Π. Δελμούζου. Συστηματική εξέταση του έργου και της δράσης του*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.

ΥΠΕΠΘ (1988). *Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής*. Αθήνα: ΟΕΔΒ

Χαρίτος, Χ. (1986). «Παιδαγωγικές θέσεις του Αλέξανδρου Δελμούζου». *Λόγος και Πράξη*, Τόμος 7, τ. 28, σ.σ. 5-55.